



ההכנה והסדר לחלות הדבר האלוהי תלויים רק ברצון האלוה ואותו לא ניתן לדעת בשכל האדם אלא רק בנבואה (עח-עט)

עח

אמר הכוזרי: איך שורש האמונה הוא שורש המרי?¹⁴²

עט

אמר החבר: כן הוא. הדברים המכשירים לקבלת הרושם האלוהי ההוא אינם בהישגם של בשר-ודם¹⁴³. אין הם יכולים לקבוע את שיעור כמויותיהם ואיכויותיהם. אף אם יודעים הם את עצמויותיהם, אין הם יודעים את זמניהם, את מקומותיהם, את נסיבותיהם ואת ההתכוננות להם. לזאת דרושה חכמה אלוהית מושלמת מבוארת ביאור מְרָבִי על-ידי אלהים.¹⁴⁴ מי שמקבל את הצו הזה ומציית לו על הגדרותיו ותנאיו בכוונה טהורה, הוא המאמין¹⁴⁵.

הערות - ילמד ענוים דרכו

142 בעומק דבריו הוא שואל מדוע אם כולם משתדלים לעבוד את האלוה, האחד נקרא "כופר" או "חוטא" ואילו השני נקרא מאמין? - כאן טמונה גם השאלה על מה שהוא חלם: כיצד אם כוונתי רצויה - מעשי אינם רצויים? הרי אני משתדל?

143 ברור שכמו בכל שאר הצורות, הסיודור של החומר לקבלתן תלוי ברצון האלוהי. רק הוא קבע שכשהחומר יסתדר למה שהוא "זרע האדם", יקבל ממנו את התכונות של הזרע. והנה בעניינים הטבעיים ידגיש ריה"ל לקמן (ג,כג) שאף שהאדם אינו יכול לקבוע את "הסדרים" ולא להבין רק מתוך ההיגיון שלו מהם, עדיין הוא יכול לעשות ניסיונות רבים שעל ידם יצליח לגלות מהו הסדר האלוהי שנקבע. למשל בגנות, האדם יכול לנסות להצמיח עץ בכמה ניסיונות עד שימצא בדיוק את כמות המים המתאימה ואת הקרקע הטובה והאקלים הנוח - והנה מצא את הסדר האלוהי לאותו עץ. אולם בעניין האלוהי - שהוא כולו שייך למדרגה שאינה בטבע, ועניינה הידבקות האלוה, אין האדם יכול להבין בשכלו מהו הסדר האלוהי הנצרך, ללא שקיבל את הסדר מהאלוה. הורדת הרשמים האלוהיים תלויה בתנאים רבים ובפרטים ובכללים שאין האדם יכול להביןם ולהשיגם, וגם תלויים בציווי האלוהי, שיצווה אותו לעשותם! וגם אם אדם יצליח בניסיונות רבים לקלוע במקרה לרצון האלוה - מיד המציאות תשתנה ולא יוכל להשיג מהו, שהדברים מתהפכים בשינוי מועט.

144 לפי זה, לא רק שהנבואה אפשרית, אלא היא מחויבת המציאות!

145 כמה תנאים: א. ידיעה זו באה מאת האלוה בנבואה ("שמקבל"); ב. הנבואה והציווי הגיעו אליו ("ומצייט לו"), היינו שהאלוה ציווה שהוא יעשה, ולא שהוא עושה מה שהאלוה ציווה אדם אחר; ג. קיום בלב שלם ("בכוונה טהורה"); ד. קיום בדקדוק בכל הפרטים ("על הגדרותיו"); ה. הימצאות כל התנאים הסביבתיים ("ותנאיו").

לכן: אם יעבדו שלא על פי הציווי האלוהי - לא תחול השכינה (עייין לקמן א, צז-צח; ב, מה-מו; ג, כג; ג, לו-לז; ג, נג); אם יעשה גוי את המצוות - לא יחול עליו העניין האלוהי (אפילו התגיייר - עייין א, קטו). ואם יעשה ישראל את המצווה עליו אך לא בלב שלם - לא תחול השכינה (עייין ג, כג; ב, כד). ואם לא יקפיד בפרטים - לא תחול השכינה (א, צט; ג, כג). ואם יעשה הכל אך יחסרו התנאים, למשל לא יהיה הדבר בארץ ישראל - לא תחול שכינה (ב, יב והלאה; ד, יא)

והמבקש¹⁴⁶ להכשיר דברים לקבל את הרושם הזה על-ידי הסתכלות, שיקול-דעת וסברות המופיעות בספרי האסטרונומים, כגון הורדת הרוחניות ועשיית קמיעות, הוא הממרה¹⁴⁷. כי הוא מקריב קרבנות ומקטיר מיני קטורת על-פי היקש ועל-פי סברות ואינו יודע אל-נכון מה ראוי, כמה, כיצד, באיזה מקום¹⁴⁸, באיזה זמן, אילו אנשים, וכיצד ראוי לעסוק בכך ונסיבות רבות שתיאורן ייארך. כמוהו אפוא¹⁴⁹ כבור שהיה נכנס לאוצרו של רופא המפורסם בתרופותיו המועילות. הרופא נעדר והאנשים היו שוחרים אותו אוצר כדי להפיק תועלת. הבור היה מחלק להם מאותם מְכָלִים, אף שלא הכיר את התרופות ולא כמה מתאים להשקות מכל תרופה ותרופה לכל איש ואיש. כך הוא הרג אנשים רבים באותן תרופות שקודם הועילו להם. ואם קרה שהועיל לאחד מהם במְכָל מן המְכָלִים ההם, נטו האנשים אליו ואמרו: "זה הוא המועיל". עד אשר הבינו שהוא מאכזב אותם, או ראו שאֲחַר הועיל להם במקרה והם נטו אליו. הם לא ידעו שמה שהועיל בעצם היתה דעתו של אותו רופא מלומד שהכין את התרופות האלה, השקה אותן כראוי, והיה מצווה לחולה להכין את עצמו לכל תרופה ותרופה בדברים המתאימים, כגון מזון, שתייה, תרגול, מנוחה, שְנָה, יקיצה, איר, מיטה וכיוצא באלה.

הערת - ילמד ענוים דרכו

146 בניגוד לפילוסוף, שאינו מבקש זאת כלל - עיין לקמן ד, יג.
 147 גם אם השתדלותו ומסירותו רבה. כי לאחר שהובן שה"עניין האלוהי" מתפקד ככל שאר ענייני הטבע, אין לצפות שה"השתדלות" תביא לתוצאות. אדם יכול לעמול קשה מאוד שזרע מסוים יצמח לעץ, אך אם הוא לא יספק לו את התנאים שקבע הבורא - אדמה ומים, הוא לא יצמח לעולם. כאן מתחיל פתרון החלום: "כוונתך רצויה אך מעשיך אינם רצויים", למרות כל מה שהיה משתדל. ונשלם הפתרון בסעיף צח: אמר הכוזרי: תמכת בדעתי במה שהאמנתי ושראיתי בחלומי, שאין אדם מגיע אל הדבר האלוהי אלא בציווי אלוהי, כלומר, במעשים שאלהים מצוה עליהם. שאם לא כן, הרי רוב בני אדם מתאמצים, אפילו האסטרונוג, בעל הקמיעות, עובד האש, המאמין בשני אלים, וזולתם". ועיין עוד מאמר ג, כב-כג.

148 עניין שינוי המקום מודגש בהמשך כלפי בעלי הדתות האחרות - עיין ד, יא-יג: "הם מוקירים את מקום הנבואה בלשונם, ועם זאת הם פונים [בתפילה] אל מקומות שהיו של פסילים במקומות שהציבור שלהם היה שם באקראי, (מקומות) שלא נראו בהם שום עקבות אלוהיים. נוסף לכך הותירו את הרשמים של הפולחנים הקדומים, את ימי העלייה לרגל שלהם ואת מזבחותיהם. הם לא שינו אלא את הצורות שהיו שם, מחקו אותן, אך לא מחקו את הרשמים שלהם... אמנם אין הם מאמינים אלא באלוהים, כמו עמו של אבימלך ועם נינוה והמתפלספים בדבר אלוהים. על כל אחד ממנהיגי שתי העדות (=בעלי הדתות האחרות, הנצרות והאסלאם) נאמר שהוא השיג את האורות האלוהיים במקורם - בארץ ישראל, ושמשם הועלה השמימה, ושנצטווה להנחות את כל בני העולם המיושב. כיוון התפילה שלהם היה אל הארץ ההיא. אך לא עבר אלא זמן מועט עד שכיוון התפילה שלהם שב להיות המקום שבו היה הציבור שלהם... אותן העדות הדתיות - במידה שקרבו - התרחקו... קצה גבול מעלתן של האומות הללו שהן שללו את התמונות. אבל מאז שינו את כיוון התפילה, וביקשו את הדבר האלוהי במקום שבו אין הוא נמצא, ובנוסף שינו את רוב המצוות השמיעיות, הן רחקו מאוד".

149 במשל, הרופא הוא בורא עולם, והעדרותו - משל לתקופת הגלות וסילוק השכינה, והבור הוא מפיצי אמונות הכזב וממציאי הדתות.

כך החלו האנשים לפני משה — למעט מעטים — להיות מרומים על-ידי מערכות החוקים האסטרולוגיות והטבעיות, עוברים ממערכת חוקים אחת למערכת חוקים אחרת, מאלוה אחד לאלוה אחר, ויש שנאחזו ברבים מהם, והיו שוכחים את מנהלם של דברים אלה, המוביל אותם, וחשבו את הדברים האלה לגורמי תועלת בעוד שהם בעצמותם גורמי נזקים לפי ההכנה וההתכוננות¹⁵⁰. ואלו המועיל בעצם הוא הדבר האלוהי, והמזיק בעצם הוא היעדרו.

שאלות מנחות:

- ✦ הגדר: מהו שורש האמונה ושורש המרי?
- ✦ האם העבודה זרה הגיעה לעולם מתוך רצון להתרחק מאלוהים או מתוך רצון להתקרב אליו?
- ✦ יש אומרים שסעיף זה הוא הלב של ספר הכוזרי: בסעיף עז נדחתה התפיסה הבסיסית של הפילוסוף בדבר האלוהות והתבססה אמונת הדתות, ובסעיף עט נדחו כלל הדתות וכת הקראים. הסבר.
- ✦ תרופה שנלקחת שלא בזמנה או ניתנת לאדם לא נכון - מזיקה. כיצד ומדוע השימוש הלא נכון בעבודות לאלוה יכול להזיק? מה פירוש "והזר הקרב יומת"?
- ✦ האם אדם שמצליח לחקות לחלוטין את עובד ה' שמקיים מצוותיו שניתנו לו מאת האלוה, יזכה לקבלת הרשמים? האם צריך גם שיצווה הוא בעצמו? מדוע?
- ✦ האם ניתן לומר שעובדי העבודה זרה והנצרות והאסלאם הם שגרמו לכפירה באלוהים?

הערות - ילמד ענוים דרכו

150 למה חשבו דווקא על עבודות אלו? ריה"ל מסביר במאמר ג,ג שהם ראו זאת אצל הנביאים וניסו להעתיק מהם: "כאשר שמעו הרוחניים (=אנשים שניסו להוריד ישויות רוחניות) על הופעת הרשמים האלוהיים שנתרחשה על ידי הקרבנות מימי אדם ועד בני ישראל, סברו שהמקור הוא זריזות וחקירה בלבד, ושהנביאים לא היו אלא חכמים שהתחכמו ותכננו אותן נפלאות בהיקשיהם. לכן שאפו שיקבעו אף הם את שיעוריהם של קרבנות בזמנים ידועים ומתוך צפייה בכוכבים, על פי מסקנות היקשם, מלווים במעשים ובהקטרת קטורת. הם אפילו חיברו ספרים על הכוכבים ודברים אחרים שנאסרו להזכירם. נחותים מהם - בעלי השמות, כאשר שמעו שנביא שקיבל נבואה אמר כך וכך ונעשה לו נס מסוים, סברו שאותו הדיבור הוא הגורם לנס. לכן ביקשו אותן תכונות. (אך) המלאכותי אינו כטבעי".

בניגוד לרמב"ם, שהסביר במו"נ ג,ג,לב שהקב"ה ציווה בקרבנות כתחליף להרגל שהיו ישראל רגילים בו אצל עובדי עבודה זרה (ועיין ברמב"ן לויקרא א,ט שתקף את הרמב"ם על דבריו), ריה"ל כותב בדיוק את ההפך: העבודות של עובדי עבודה זרה היו העתק מקולקל של הנביאים, עד שבא משה ותיקן את כל העיוותים שעשו והחזיר הסדר על כנו. אולם בסעיף צז נראה שריה"ל מסכים לרמב"ם, ושם נבאר.